

УДК 541.49

Ранський А. П., Євсєєва М. В., Діденко Н. О. (Вінниця, Україна)

КООРДИНАЦІЙНІ СПОЛУКИ СО(II) НА ОСНОВІ ТІОАМІДНИХ ЛІГАНДІВ

Інтенсивний розвиток хімії координаційних сполук, як самостійної науки, визначається, головним чином, направленим синтезом комплексних сполук з початково вказаними властивостями: високо стереоселективними каталітичними властивостями в органічному синтезі, біологічними, фізико-механічними та спеціальними експлуатаційними властивостями в окремих галузях.

Хімія координаційних сполук Co(1+), Co(2+) і Co(3+) надзвичайно різноманітна як за ступенем окиснення центрального іона, лігандним оточенням, типом координаційного центра [CoS₄], [CoN₄], [CoN₄S₂], [CoS₂N₂], так і за можливим практичним використанням синтезованих координаційних сполук.

Так, в роботі [1] синтезовані та визначені константи нестійкості комплексів Co(3+) з тіосемикарбазоном піридин-2-карбальдегіда загальної формули [CoL₃]Cl₃·3H₂O. Синтезовані та досліджені також комплекси Co(2+) октаедричної будови з тридентатними основами Шиффа, які отримують із бензімідазол-2-карбоксальдегіда і тіосемикарбазида [2]. Серед інших комплексних сполук Co(2+)/Co(3+) відміченого раніше координаційного вузла, слід відзначити багаточисельні гетероциклічні N-, S-вмісні органічні ліганди: 2-феніл-2-імідазол [3]; 2-(тіометил-2-бензімідазол-ліл) бензімідазол [4]; 4-аміно-3-етил-5-меркапто-S-триазолі [5] та інші. Дещо окремо від зазначених органічних лігандів знаходяться N-(тіо)фосфорильовані тіосечовини та тіоаміди, як найбільш близькі до досліджених нами тіоамідів, комплексні сполуки кобальта яких описані в роботі [6].

Серед величезної кількості відзначених раніше комплексних сполук Co(2+)/Co(3+) вражає використання їх як каталітичних систем в багатьох органічних реакціях та технологічних процесах. При полімеризації етилену широко використовувались: біс(іміно)піридинові комплекси кобальту(II), як високоактивні гетерогенні каталізatori [7]; при отриманні лінійного або розгалуженого 1,4-цисполібутадієна, як каталізатор використовувався комплекс Co(2+) та Co(3+) із змішаними лігандами ацетилацетонатного та карбоксилатного складу [8]. Серед великої кількості органічних реакцій, що каталізуються комплексами кобальта, можна відмітити: селективне окиснення великих циклів циклоalkanів до кетонів в присутності комплексів кобальту(II) з N-гідроксисахаринами [9]; демеркаптанізації алкілксантогенатів під впливом тетрасульфотфалоцианіна кобальту(II) [10]; окиснення толуолу до толулової кислоти при дії каталізатора окиснення кобальту(2+) з N-арілгідроксамовою кислотою [11]; карбонілюванні бензилгалогенідів в умовах міжфазного переносу при дії каталітичних кількостей комплексів кобальту(II) [12].

Не менш вражаючим є велика кількість публікацій і досліджень, пов'язаних із біологічною активністю комплексних сполук Co(2+) і Co(3+). Кобальтові комплекси у біологічних системах беруть участь як каталізatori біологічних перетворень. При цьому можна відмітити дві головні тенденції комплексних сполук Co(2+) і Co(3+) стосовно біологічних систем:

- дослідження і використання їх як біологічно активних сполук, тобто потенційних лікарських препаратів;

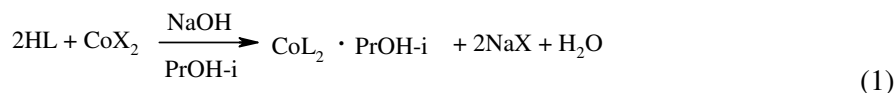
- дослідження і використання комплексних сполук кобальту, як модельних біологічних систем. Так, встановлено, що комплекси кобальту(2+) з 4-аміно-3-етил-5-меркапто-S-триазолом мають значну протигрибкову активність [13]; комплекси кобальту(2+) з просторово екранованими фенолами і амінофенолами є універсальними інгібіторами вільнорадикальних реакцій ферментації найважливіших біомолекул [14]; комплексні сполуки кобальту(2+) з амідопірином є потенційними анальгетиками [15]; як потенційно активні протипухлинні агенти досліджувались комплекси кобальту(3+) з тетрадентатними аліфатичними основами Шиффа, що мають в аксіальних положеннях сполуки ряду вітаміна PP або їх аналоги [16], а також натрієва сіль октакарбоксіфталоцианіна кобальту (препарат «Терафтал») [17].

Реакції комплексоутворення Co(2+)/Co(3+) ароматичних та гетероциклічних тіоамідів майже не досліджено. Вочевидь, це пов'язано з тим, що ароматичні та гетероциклічні тіоаміди до останнього часу були малодоступними сполуками, синтез яких, як правило, є багатостадійним, а кінцеві продукти реакції утворюються з малим виходом. Розроблені в роботі [18] технологічні методи синтезу (модифікована реакція Вільгеродта-Кіндлера в присутності сульфід-гідросульфідних

каталізаторів) дають можливість отримувати ароматичні, гетероциклічні та алкілгетероциклічні тіоаміди з добрим виходом.

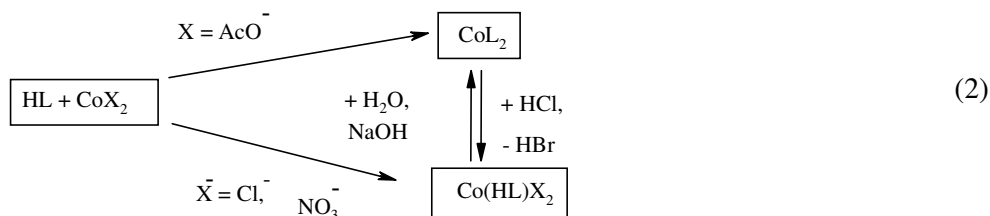
Синтез комплексних сполук $\text{Co}(2+)/\text{Co}(3+)$ з ароматичними та гетероциклічними тіоамідами проводили в органічних та водно-органічних розчинах, враховуючи специфічний сольволиз в катіон-аніонних системах та кислотність реакційного середовища.

Так, синтез депротонованої сполуки $\text{Co}(2+)$ з ароматичними тіоамідами проводили при нагріванні реакційної суміші та інтенсивному перемішуванні її в водно-спиртовому середовищі з додаванням півторакратного надлишку луку [19]:

Склад утворених комплексних сполук не залежав від замісників R (2- CH_3 , 4- OCH_3 , 4- OC_2H_5) у ароматичному ядрі ліганда HL і визначався кислотністю середовища ($\text{pH} \approx 10 - 12$). Цікаво відмітити, що в даних умовах нами не отримані комплексні сполуки складу $\text{Co}(\text{HL})\text{X}_2$, що можна пояснити нестабільністю саме такого комплексу, або можливістю окиснення кобальту(II) до кобальту(III) та утворенням складних полімерних систем.

Синтез комплексних сполук $\text{Co}(2+)$ загальної формули $[\text{CoL}_2]$ та $\text{Co}(\text{HL})\text{X}_2$ з використанням ариламідів піридин-2-тіокарбової кислоти проводили за загальною схемою [19, 20]:

Відповідно до схеми 2 та даних табл. 1 встановлено, що склад комплексів кобальту(2+) визначається кислотністю середовища та специфічним сольволизом реагуючих речовин [19, 21]. При цьому кислотність середовища задавалася додаванням солей кобальта CoX_2 в безводному протонному (спирт) та апротонному (ацетон) середовищі.

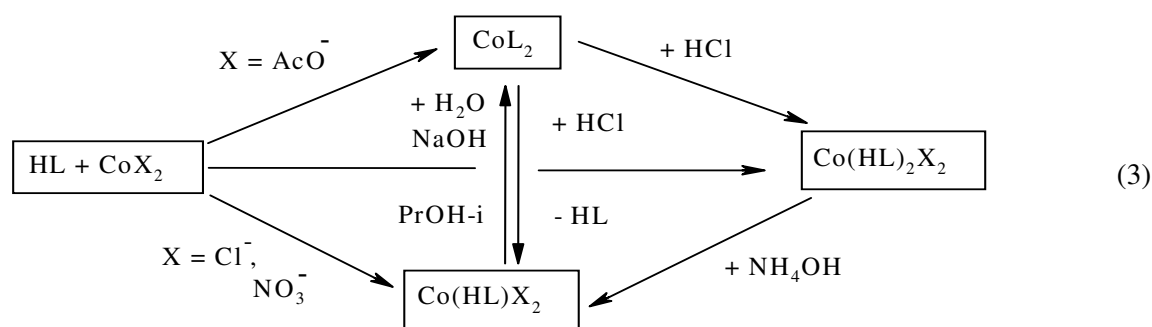
Комплекси загальної формули $\text{CoL}_2 \cdot \text{PrOH-i}$ утворювались в нейтральному середовищі, яке створювали ацетати кобальту, тоді як комплексні сполуки загальної формули $\text{Co}(\text{HL})\text{X}_2$ – в слабкокислому середовищі, яке створювали хлориди і нітрати.

Таблиця 1

Умови синтезу комплексних сполук загальної формули CoL_2 і $\text{Co}(\text{HL})\text{X}_2$ з використанням ариламідів піридин-2-тіокарбової кислоти

Комплекс	R	Сіль		Співвідношення $\text{HL}:\text{CoX}_2$	Розчинник	Середовище
		Co^{2+}	X^-			
$\text{CoL}_2 \cdot \text{PrOH-i}$	H	Co^{2+}	AcO	2:1	PrOH-i	нейтральне
$\text{CoL}_2 \cdot \text{PrOH-i}$	CH_3	Co^{2+}	AcO	2:1	PrOH-i	нейтральне
$\text{CoL}_2 \cdot \text{PrOH-i}$	OCH_3	Co^{2+}	AcO	2:1	PrOH-i	нейтральне
$\text{Co}(\text{HL})\text{X}_2$	H	Co^{2+}	Cl	1:1	ацетон	слабокисле
$\text{Co}(\text{HL})\text{X}_2$	H	Co^{2+}	NO_3	1:1	ацетон	слабокисле
$\text{Co}(\text{HL})\text{X}_2$	CH_3	Co^{2+}	Cl	1:1	ацетон	слабокисле
$\text{Co}(\text{HL})\text{X}_2$	OCH_3	Co^{2+}	Cl	1:1	ацетон	слабокисле

Синтез комплексних сполук $\text{Co}(2+)$ загальної формули $[\text{CoL}_2]$, $\text{Co}(\text{HL})\text{X}_2$ та $\text{Co}(\text{HL})_2\text{X}_2$ з використанням ариламідів хінолін-2-тіокарбової кислоти проводили за загальною схемою [22]:

Таблиця 2

Умови синтезу комплексних сполук загальної формули CoL_2 , Co(HL)X_2 і $\text{Co(HL)}_2\text{X}_2$ з використанням ариламідів хінолін-2-тіокарбонової кислоти

Комплекс	R	Сіль		Співвідношення HL:CoX ₂	Розчинник	Середовище
		Co ²⁺	X ⁻			
Co(HL)X ₂	H	Co ²⁺	Cl	1:1	PrOH-i	слабокисле
Co(HL)X ₂	CH ₃	Co ²⁺	Cl	1:1	PrOH-i	слабокисле
Co(HL)X ₂	CH ₃	Co ²⁺	AcO	1:1	PrOH-i	слабокисле
Co(HL) ₂ X ₂	H	Co ²⁺	Cl	2:1	CH ₃ Cl: PrOH-i =3:1	слаболужне
Co(HL) ₂ X ₂	CH ₃	Co ²⁺	Cl	2:1	CH ₃ Cl: PrOH=3:1	слаболужне
Co(HL) ₂ X ₂	OCH ₃	Co ²⁺	AcO	2:1	CH ₃ Cl: PrOH=3:1	слаболужне
CoL ₂ ·PrOH-i	H	Co ²⁺	AcO	2:1	PrOH:H ₂ O=9:1	лужне
CoL ₂ ·PrOH-i	CH ₃	Co ²⁺	AcO	2:1	PrOH: H ₂ O=9:1	лужне

На основі аналізу даних, наведених в табл. 2 можна зробити висновок, що утворення комплексних сполук CoL_2 , Co(HL)X_2 і $\text{Co(HL)}_2\text{X}_2$, як і у випадку із комплексами кобальту(II) з ариламидами піридин-2-тіокарбонової кислоти, визначається кислотністю середовища та наявністю специфічного сольволізу реагуючих речовин [20 – 22]. Слабокисле середовище задавали додаванням солей кобальту, аніони яких входять до складу сильних мінеральних кислот в безводному спиртовому середовищі. Слаболужне середовище задавали додаванням до безводного спиртового або хлороформ-спиртового середовища декількох крапель концентрованого розчину аміаку (NH_4OH). Лужне середовище задавали додаванням еквівалентної кількості лугу NaOH до водно-спиртової реакційної маси.

Склад синтезованих комплексних сполук кобальту встановлювали елементним аналізом на сірку, азот та кобальт, тоді як будову – спектральними методами (УФ- та ІЧ-спектроскопія). При цьому утворення комплексних сполук фіксували при порівнянні характеристичних коливань амідної (N–H) та тіоамідної груп –C(=S)–N– не координованих тіоамідів з їх аналогічними коливаннями уже в складі комплексних сполук. Синтезовані за вище наведеними методиками комплексні сполуки Co(2+) можна досліджувати як модельні біологічно активні об'єкти та використовувати як присадні матеріали до індустриальних мастил машинобудівної галузі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Balaban A. Synthesis, physico-chemical characterization, and stability constants of metal complexes of pyridine-2-carbaldehyde thiosemicarbazone / A. Balaban, M. Sekerci, B. Erk // Synth. and React. Inorg. and Metal-Org. Chem. – 2003. – № 10. – С. 1775-1786.
- Parvathi N. Synthesis and characterization of metal complexes of tridentate Schiff base derived from benzimidazole-2-carboxaldehyde and thiosemicarbazide / N. Parvathi, K.L. Omprakash // Proc. Nat Acad Sci., India. A. – 2005. – № 2. – С. 105-110.
- Podunavac-Kuzmanovic Sanla O. Synthesis and physico-chemical characterization of zinc(II), nickel(II) and cobalt(II) complexes with 2-phenyl-2-imidazoneline / Sanla O. Podunavac-Kuzmanovic, Ljiljana S. Vojinovic // Acta period.technol. Fac. Technol., Novi Sad. – 2003. – № 34. – С. 119-124.

4. Satyanarayana S. Syntethesis and spectral properties of the complexes of cobalt(II), nickel(II), zinc(II), and cadmium(II) with 2-(thiomethyl-2-benzimidazolyl) benzimidazole / S. Satyanarayana, K.R. Nagasundara // *Synth. and React. Inorg. And Meta-Org. Chem.* – 2004. – № 5. – С. 882-895.
5. Syntethis, spectral and antifungal studies of some iron(II,III) and cobalt(II) complexes of 4-amino-3-ethyl-5-mercapto-S-triazole / R.N. Sharma, Poonam Giri, Amrithesh Kumar [and other] // *J. Indian Chem. Soc.* – 2006. – № 11. – С. 1139-1141.
6. Состояние окисления кобальта в комплексных соединениях с N-(тио) фосфорилированными тиомочевинами и тиоамидами по данным циклической вольтамперометрии / М.П. Кутырева, Н. А. Улахович, М. С. Старикова, А. Р. Мухаметзянова // *Электрохимия органических соединений: Тезисы докладов 16 Всероссийского совещания по электрохимии органических соединений «ЭХОС-2006»*, Новочеркасск, 2006. Новочеркасск: ТЕМП. – 2006. – С. 127-128.
7. Bis(imino)pyridine iron and cobalt complexes immobilized into interlayer space of fluorotetrasilicic mica: Highly active heterogeneous catalysts for polymerization of ethylene / Kurokawa Hideki, Matsuda Michico, Fujii Kenji [and other] // *Chem. Lett.* – 2007. – № 8. – С.1004-1005.
8. Santi Roberto, Sommazzi Anna, Ricci Giovani, Masi Francesko, Romano Anna Maria, Balducci Alessandro. Process for the preparation of linear or branched 1,4-cis polybutadiene. Заявка 1312622 ЕПВ, МПК С 08 F 136/06. ENI S. р. А. Polimeri Europa S. р. А.. N 02079623; Заявл. 06.11.2002; Оpubл. 21.05.2003. Англ. Ер.
9. New catalytic system for the selective aerobic oxidation of large ring cycloalkanes to ketones/ Bauchere Xavier, Arends Isabel W. C. E., Ellwood S., Sheldon Roger A. A // *Org. Process Res. And Dev.* – 2003. 7, N 3. – С. 426-428.
10. Tyapochkin E. M. Interactions of cobalt tetrasulfophtalocyanine with alkyl xanthogenates: evidence for hydrofobic effects in the Merox process / E. M. Tyapochkin, E.I. Kozliak // *J. Mol. Catal. A.* – 2003. – № 1 - 2. – С. 37-51.
11. Dioxygen affinities and catalytic oxidation perfomance of cobalt (II) complexes with N-aryl hydroxamic acid / Zhang Chun Chun, Zeng Wei, Li Jian Zhang, Qin Sheng Ying // *Chin. Chem. Lett.* – 2003. – № 6. – С. 627-630.
12. Intermediates of cobalt-catalysed PTC carbonylation of benzyl halides / Alper H., Bencze L.,Boese R. [and other] // *J. Mol. Catal. A.* – 2003. – № 3. – С. 204-205, 227-233.
13. Syntethis, spectral and antifungal studies of some iron(II,III) and cobalt(II) complexes of 4-amino-3-ethyl-5-mercapto-S-triazole / Sharma R.N., Giri Poonam, Kumar Amrithesh [and other] // *J. Indian Chem. Soc.* – 2006. – № 11. – С. 1139-1141.
14. Исследование взаимодействия ионов Cu(II), Co(II), Ni(II), Zn(II) с производными пространственно экранированных фенолов и аминафенолов / Т. В. Ковальчук, Н. В. Логинова, Г. И. Полозов [и др]. – Кемерово : Кузбассвуиздат. – 2004. – С. 46-49.
15. Черкасова Т. Г. Комплексные соединения переходных металлов с амидопиприном как потенциальные лекарственные средства / Т. Г. Черкасова, Э. С. Татарина, О.В. Каткова // *Вестн. Рос. Акад. естеств. наук. Зап.-сиб.отд-ние.* – 2004. – № 6. – С.27-28.
16. Редокс-активные комплексы кобальта как перспективные противоопухолевые агенты / Осинский С. П., Левитин И. Я., Сиган А. Л [и др] // *Изв. АН. Сер. хим.. РАН.* – 2003. – № 12. – С. 2495.
17. Гиренко Е. Г. Изучение продуктов окисления аскорбиновой кислоты молекулярным кислородом в присутствии октакарбокситфаллоцианина кобальта / Е. Г. Гиренко, С. А. Борисенкова, О. Л. Каляя // 9 Международная конференция по химии порфиринов и их аналогов, Суздаль, 8-12 сент., 2003: Труды конференции. – 2003. – С. 315.
18. Ранский А. П. Реакция ареналяримининов и метилгетаренов с серой и ариламинами. Дисс... к.х.н. – специальность 02.00.03. – Днепропетровск, 1986. – 154 с.
19. Ранский А. П. Комплексообразование меди(II), кобальта(II) и никеля(II) с N-арилтиобенза-мидами / А. П. Ранский, Б. А. Бовыкин, В. И. Коляда // *Координационная химия.* – 1993, Т. 19. – № 3. – С. 232 – 234.
20. Kretajewics T. Pyridinemetall complexes / T. Kretajewics // *Heterocyclic Componuds.* – 1985. – V. 14, Part. 6A, 6B, 6C. – 2067 p.
21. Ранский А. П. Координационные соединения некоторых 3d- металлов с ароматическими и гетероциклическими тиоамидами. Дисс... д.х.н. – специальность 02.00.01. – Днепропетровск, 2003. – 285 с.
22. Ранский А. П. Комплексообразование солей кобальта(II) с N-арилтиохинальнинамидами / А. П. Ранский // *Вопросы химии и хим. технологии.* – 1998. – № 2. – С.16 – 19.